

Kowalska, Ewa

Sprawozdanie z konferencji naukowej
"Rozkład imperiów i rozwój migracji,
koniec XIX i XX wiek", 5-7 grudnia 2000
r.

Dzieje Najnowsze 34/2, 235-237

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Rozkład imperiów i rozwój migracji, koniec XIX i XX wiek” 5-7 grudnia 2000 r.

Już po raz siódmy Pracownia Migracji Masowych XIX i XX w. Instytutu Historii PAN zorganizowała międzynarodową konferencję poświęconą problemom migracyjnym. Tym razem tematem obrad były związki przyczynowo-skutkowe między upadkiem imperiów kolonialnych i politycznych a nasileniem się procesów migracyjnych.

Z racji rozproszenia badaczy tej problematyki w wielu ośrodkach ta działalność Instytutu Historii PAN mała duże znaczenie poznawcze i stanowiła ważny element „kalendarza” naukowego. Instytut jest bowiem jedynym miejscem, w którym problematyka migracyjna jest podejmowana w skali ogólnej, jako zjawisko historyczne i istotna część szeroko rozumianego procesu historycznego. W opinii uczestników te coroczne spotkania są oczekiwaną płaszczyzną prezentacji i wymiany rezultatów ich badań, dla licznych zaś nauczycieli uniwersyteckich stykających się w swej pracy z tematyką migracyjną — istotną pomocą w ich pracy¹. Należy odnotować, iż obok grona stałych uczestników na konferencji była obecna także młodzież akademicka oraz pracownicy administracji państwowej, zainteresowani problematyką migracyjną.

Tym razem w czasie trzydniowych obrad wygłoszono 18 referatów. Wszechstronną analizę poruszanych problemów gwarantował czas przewidziany na swobodne dyskusje dzielące każdy dzień konferencji na sesje przed- i popołudniowe.

W pierwszym dniu obrad zgrupowano referaty o tematyce przekrojowej, które można było podzielić na wystąpienia o charakterze analityczno-metodologicznym i prezentacyjnym. Ożywioną wymianę opinii wywołały zwłaszcza wystąpienia: prof. J. Milewskiego z Uniwersytetu Warszawskiego (UW) i prof. L. Kosińskiego (sekretarz generalny Międzynarodowej Rady Nauk Społecznych przy UNESCO, Paryż). W referacie prof. Milewskiego dużą rolę odgrywały próby modelowego ujęcia faz ewolucji europejskich imperiów kolonialnych, od rozwoju do upadku, z uwzględnieniem działania czynników demograficznych i ekonomicznych. Prof. Kosiński natomiast przedstawił próbę typologii migracji przed, w trakcie i po upadku imperium.

Dyskusja nad referatami o zacięciu metodologicznym przyniosła refleksję o konieczności uwzględniania ewolucyjności procesów dekolonizacyjnych w widzeniu związków między rozkładem imperiów a konsekwencjami migracyjnymi. Sam fakt załamania się pozycji imperium

¹ Wykładowcy pytali, kiedy można będzie nabyć nowy zbiór referatów konferencyjnych. Regularnie publikowany pod red. prof. Jana Zamojskiego plon konferencji jest bowiem przez nich wykorzystywany w prowadzonych zajęciach.

w jego posiadłościach bywał bowiem czasem poprzedzany przez nasilenie ruchów migracyjnych, jego działanie zaś bywało wielokierunkowe: pobudzające, stymulujące, ukierunkowujące, korygujące co do struktury ludzkiej, celów i sposobów migracji.

Cykl referatów o charakterze prezentacyjnym rozpoczęło wystąpienie prof. A. Bonasewicza (UW) „Rozpad imperiów, migracje granic i nowe mniejszości”. Referent, wskazując na „migrację granic” jako zjawiska towarzyszącego procesowi rozpadu imperiów, podkreślił pojawienie się w jego wyniku nowych mniejszości narodowych. Dłużej zatrzymał się na historii Polski „państwa na kółkach”, losach Węgrów, którzy tracąc pogranicza graniczą z Węgrami oraz dziejach Afgańczyków czy Kirgizów, których większość mieszka poza własnym państwem. Znaczne zainteresowanie wywołały także wystąpienia dr. T. Miłkowskiego (IH PAN) przedstawiające „Upadek imperium hiszpańskiego” oraz mgr A. Kalinowskiej (UW) mówiącej o „Rozkładzie imperium portugalskiego”.

Zarówno w referatach, jak i w dyskusji podkreślano odmienną postać procesów dekolonizacyjnych przez badaczy z metropolii i „kolonialnych”. Pierwsi widzą tu przede wszystkim likwidację systemu kolonialnego, drudzy natomiast stanowią własne państwo, w tym zastępowanie kolonialnej administracji przez rodzimą. Odmiennym przypadkiem są tu imperia portugalskie i hiszpańskie, których rozkład pod wpływem ruchów emancypacyjnych oznaczał dla struktur administracyjnych nie likwidację, lecz wejście w służbę nowych państw. Również wzbudzone tam ruchy migracyjne miały o wiele bardziej złożony i wielokierunkowy charakter.

Drugi dzień obrad zdominowała kwestia rozmaitych rozwiązań postulatu „jak odejść, by pozostać?” — w sensie ludzkim lub ekonomicznym, podejmowanego zwłaszcza przez Brytyjczyków i Francuzów. Zagadnienia te wystąpiły w referatach prof. J. Milewskiego dotyczącego Wielkiej Brytanii, z jej zaostrożną polityką migracyjną, oraz dr B. Lisockiej-Jaegerman kreślącej obraz migracji na obszarze Karaibów. Dr Lisocka-Jaegerman zwróciła uwagę na szczególną ruchliwość „postimperialną”, zarówno w relacjach z byłymi metropoliami (Francja, Anglia, Holandia), jak i w kierunku Stanów Zjednoczonych oraz wewnątrz regionu. Na migracjach wewnętrznych w postkolonialnej Afryce skupiła się szczególnie dr. M. Szupejko (ZKP-E PAN). Wskazując na wielostronne następstwa przemieszczeń, przedstawiła przemiany nie tylko w sferze obyczajowości, ale i o wiele drastyczniejsze w skutkach masowe wędrówki uchodźców, wypędzonych ze swych siedzib przez klęski żywiołowe lub konflikty zbrojne. Tematykę francuską zamknęły wystąpienia prof. J. Ch. Szurka (Uniwersytet ParisX, Nanterre) oraz doc. T. Halik. Referat prof. Szurka traktował o trwałym odbiciu procesów rozkładu imperium w pamięci narodowej. Prelegent skupił się głównie na współczesnej dyskusji we Francji nad przeszłością, zwłaszcza nad różnymi reperkusjami wojny algierskiej, protestach przeciwko mitowi stosowania tortur przez żołnierzy oraz na wystąpieniach przeciw roszczeniom niewolników (po 200 latach trudno rozsądzić, kim są ofiary i oprawcy, a przede wszystkim przyjąć, iż wystarcza moralne zadośćuczynienie). Doc. T. Halik przedstawiła ciekawe zjawisko „powrotu” dawnych metropolii do ich posiadłości. W tym wystąpieniu szczególne zainteresowanie uczestników wywołał (dyskutowany później) przypadek odrodzenia francuskich wpływów kulturalnych w Indochinach, przedstawiony na tle wcześniejszej francuskiej polityki kolonialnej w tym obszarze.

Ostatni dzień obrad zdominowała tematyka radziecka. Doc. A. Gocłowski na przykładzie exodusu do Turcji muzułmanów mieszkających w Bułgarii omówił migracje „przepowiadające” utratę siły reagowania przez imperium Związku Radzieckiego. Ciekawie przedstawił ewolucję polityki Bułgarii wobec mniejszości tureckiej od uprzywilejowania przez ucisk do aprobaty ruchów migracyjnych tej mniejszości. W referacie doc. W. Marciniaka słuchacze uzyskali

solidnie udokumentowany obraz migracji wewnątrz obszaru byłego ZSRR. Mogli się zapoznać z migracjami głównie przymusowymi, przed jego formalnym rozwiązaniem, jak też z różnymi ruchami ludności po jego rozkładzie. Na tle zarysowanego przez referenta chaosu migracyjnego rzeczywistym fenomenem jawi się Białoruś. Dr E. Kowalska przedstawiła charakterystykę tego kraju, który z racji minimum stabilizacji, jaką oferował przybyzom, zajął po Rosji drugie miejsce wśród krajów przyciągających migrantów z terenu całego Związku Radzieckiego. Wbrew obiegowym opiniom o tym kraju stworzony w epoce radzieckiej potencjał przemysłowy i po części rolniczy stanowi zaplecze dla tamtejszej „małej stabilizacji”, w której regularne wypłacanie uposażeń jest zjawiskiem wyjątkowym na skalę całej Wspólnoty Niepodległych Państw. Konferencję zakończył referat dr. S. Łodzińskiego i prof. E. Nowickiej o falach migracyjnych docierających do Polski, będących następstwem rozpadu imperiów. Uczestników zainteresował zwłaszcza problem (przeniesiony również na późniejszą dyskusję) stosunku ludności polskiej do przybyszów. Zaprezentowane badania ankietowe wykazujące znaczną tolerancyjność społeczeństwa polskiego wobec cudzoziemców, zwłaszcza odmiennych rasowo, zostały powszechnie uznane raczej za postulatywne niż rzeczywiste².

W sumie konferencję można uznać za udaną. W sensie merytorycznym przyniosła odpowiedzi na szereg pytań wynikających z jej tematu. Ukazała jednak też luki, które w podsumowaniu wskazał prowadzący prof. J. Zamojski. Sam upadek imperiów nie zawsze był przyczyną pobudzającą zjawisko migracji, bywało, iż stymulował je lub korygował i reorientował ich przebieg. W spotkaniach dominował zaś obraz „emisji” migracji, ich etapów i charakterystyki. Mimo dostrzeżonych braków konferencja przyniosła znaczny dorobek w tej dziedzinie, stanowiąc krok naprzód w polskiej „migratologii”.

Ewa Kowalska
Warszawa

² Jak bywa w przedsięwzięciach organizowanych z dużym wyprzedzeniem, kilku autorów referatów nie mogło z rozmaitych przyczyn przybyć. Prof. A. Dziubiński i doc. D. Prasałowicz zapewnili organizatorów, iż przyślą teksty referatów do publikacji w zbiorze materiałów konferencyjnych. Zamiast odwołanych referatów prof. J. Zdanowskiego i prof. G. D. Aleksiejewny z Moskwy wprowadzono teksty: dr M. Szupejko i dr E. Kowalskiej.